

Anarchistické napětí

Alfredo M. Bonanno

Původní název:

La Tensione anarchica, přeložila Jean Weir,

1996 - Edizioni Laboratorio, Cuneo,

1998 - Elephant Editions, Londýn

se jej účastnili, nikoli všem anarchistům. Je důležité nepodlehnout iluzi jako naneštěstí mnoho anarchistů, kteří věří že pozitivní výsledek boje může vyústit v početní nárůst jejich skupin, protože tomu tak skutečně není a neustále to vede k deziluzi. Růst našich skupin a nárůst počtu soudruhů je důležitý, ale neodvívjí se od dosažených výsledků, ale spíše od budování a formování těchto myšlenkových sil, vyjasnění, o kterých jsme hovořili dříve. Pozitivní výsledky boje a numerický růst anarchistických skupin jsou dvě věci, na které nemůžeme pohlízet ve smyslu příčiny a následku. Mohou, ale nemusí mít spojitost.

Chtěl bych ještě říci několik slov. Mluvil jsem o tom co je anarchismus, co je demokracie a o nedorozumění, kterému neustále čelíme, o způsobech, jakými se proměňují mocenské struktury, které nazýváme moderní kapitalismus, postindustriální kapitalismus; o některých anarchistických bojových strukturách, které dnes už nejsou přijatelné a způsobech, jakými se může jedinec stavět realitě moci a nakonec jsem se zmínil o rozdílu mezi tradičním anarchismem a současným povstaleckým anarchismem.

Děkuji.

Vždy, když začínám hovořit, cítím určitý stud, přinejmenším na začátku. Tento stud ještě narůstá v případě toho, co chybne nazýváme konferencemi, nebo ve snaze jemně zastřít celou věc, diskusními setkáními. Koneckonců jedná se o to, že odněkud se zjeví někdo, možná někdo z úplně jiné generace, jako kdyby vystoupil z historického obrazu. Někdo stojí v této třídě, aby přednesl projev a prapodivně, možná i nebezpečně připomíná ty, kteří zatěžují vaše mozky se zcela jinými úmysly. Pokud ale budete pozorně poslouchat, zjistíte, že za zdánlivou podobností se skrývají podstatné rozdíly v koncepcích, které se chystám nastínit.

První z těchto koncepcí nabývá formu otázky:

Co je to anarchismus? Mohlo by se zdát podivné, že bych měl v takové situaci nastolit zmíněnou otázku, když je zde tolik anarchistů, které znám osobně. Anarchisté by měli když už nic jiného, vědět, co je to anarchismus. Přesto je nezbytné zabývat se onou otázkou "Co je to anarchismus?" znovu a znovu. Dokonce i několika málo slovy. Proč? V jiných projevech života se to nestává, v rámci jiných činností nebo myšlenek, definujících pomoci jistého základu čím jsou a nejsou.

Anarchisté tak stále pokládají stejnou otázku:

Co je anarchismus? Co znamená být anarchistou? Proč? Protože to není definice, která může být učiněna jednou provždy, uzamčena v trezoru a považována za dědictví, které je nutno opášovat. Být anarchistou neznamená, že jsme dosáhli absolutní jistoty, nebo prohlásit jednou provždy: „Od této chvíle jsem nositelem pravdy a jako takový, přinejmenším z hlediska této myšlenky, jsem privilegovanou osobou“. Kdokoli si to myslí, je anarchistou pouze na papíře. Anarchista je namísto toho někdo, kdo skutečně pochybuje sám o sobě jako člověku a táže se: co je můj život podle toho, co činím a ve vztahu k tomu, co si myslím? Jaké vztahy udržuji každý den ve všem, co dělám; jsem anarchistou neustále a nepřistupuji na dohody, nedělám každodenní malé kompromisy apod.?

Anarchismus není koncepce, která může být vyryta do kamene. Není to politická teorie. Je to způsob pohledu na život a ten, jakkoli jsme staří, starci nebo děti, není nic definitivního, je to sázka, kterou musíme každý den uzavírat. Když se ráno probudíme a vstaneme z postele, musíme mít dobrý důvod, tak učinit a jestli ne, pak je zcela jedno, jestli jsme nebo nejsme anarchisty. Stejně tak bychom mohli zůstat v posteli a spát. Mít dobrý důvod znamená vědět, co chceme činit, protože pro anarchismus a anarchistu neexistuje rozdíl mezi tím, co činíme a co si myslíme, nýbrž neustálé prolínání teorie s akcí a akce s teorií. Právě toto činí anarchistu nepodobným nikomu dalšímu, kdo má nějakou koncepci života a krystalizuje ji v politické praxi, politické teorii.

To je právě to, co vám obvykle není sdělováno, co se nikdy nedočtete v novinách, co není napsáno v knihách, tajemství, zárlivé strážené školou; protože toto je tajemství života: nikdy neodděluje myšlenku od činu, věci, které známe a chápeme od věcí, které činíme; od věcí, se kterými provádíme naše akce.

Zde máte to, co odlišuje politika od anarchistického revolucionáře. Nikoli slova, koncepce a dovolte mi říci že v jistém ohledu ani akce, protože to není jejich krajní a řečně radikální závěr v podobě útoku, který odlišuje a charakterizuje akci. Nikoli dokonce přesnost výběru cíle, který je kvalifikuje, ale právě způsob, jakým se člověku, soudruhovi, provádějímu tyto akce, daří učinit z nich výrazný moment svého života, specifickou charakterizaci, smysluplnost, kvalitu života, radost, touhu, krásu, nikoli praktickou realizaci, ne podvodné uskutečnění činu, který smrtelně sám sobě cílem a umožňuje někomu, aby řekl „Dnes jsem něco udělal“, ale nachází se daleko od sebe samého, na periferii vlastní existence.

Zde tedy leží jeden rozdíl. Z tohoto rozdílu se objevuje další, podle mého názoru závažný. Kdokoli si myslí, že věci, které je třeba učinit, se nalézají vně nás samotných a jsou uskutečňovány jako početné po sobě jdoucí úspěchy a selhání – že život je schodištěm, po kterém jednou stoupáme, podruhé zase scházíme dolů a jsou časy kdy se daří a pak kdy se nedaří – kdokoli, kdo si myslí, že život se skládá z takových věcí: například klasická postava demokratického politika (probůh někdo s kým se dá mluvit, přátelský chlapík, tolerantní blahovlnný člověk, který věří v pokrok, budoucnost, lepší společnost a svobodu), pak tedy takový člověk pravděpodobně nenosí dvouřadé sako, ani kravatu, je neformální, osoba, zblízka vyhlížející jako soudruh a která se sama považuje za soudruha, tak kterákoli taková osoba by se rovnou mohla dát k policii, není mezi nimi rozdíl. Proč ne? Máme zde demokratické policisty a era uniformní represe pominula a represe má dnes své přátelské stránky; utlačují nás spoustou skvělých myšlenek. Jak ale můžeme takového člověka identifikovat, jak ho poznáme? A pokud nám zakryje oči, abychom jej nespatriji, jak se mu můžeme bránit? Můžeme ho poznat podle tohoto faktu: že život je pro něj realizací, jeho život se skládá z dělání věcí, kvantitativní činnosti, odvíjející se před našima očima a z ničeho jiného.

Když s někým hovoříme, nemůžeme ho požádat o případné předložení stranického průkazu. Jeho myšlenky nás nakonec zanechají ve stavu naprostého zmatku, neschopné pochopit vůbec nic, protože všichni jsme přece vlídní pokrokoví žvanilové, vychvalující krásu tolerance a tak dále. Jak poznáme, že před námi stojí nepřítel, nejhorší z našich nepřátel? Starým fašistům jsme se alespoň mohli bránit. Udeřili nás a pokud jsme toho byli schopni, vrátili jsme úder i s úroky. Dnes se věci proměnily, situace se proměnila. Jednotlivec, kterého se snažíme popsat, tento demokrat, kterého nalezneme všude, ve škole, parlamentu, na ulici nebo v policejní uniformě; soudce nebo lékař, tento chlapík je náš nepřítel, protože uvažuje o životě jiným způsobem, než my, protože pro něj je život

nebo menší regionální zastupitelstva. Kulturní moc, která nás utlačuje, fabrikuje názory, by nebyla možná, pokud by neexistovaly školy a univerzity. A nyní školy, univerzity, policejní stanice, vězení, průmyslové komplexy, továrny – všechny tyto věci se uskutečňují na specifickém místě, v předurčených oblastech, v nichž se můžeme pohybovat pouze poté, co přijmeme dané podmínky a hrajeme jejich hru. Jsme zde v tuto chvíli, protože jsme souhlasili, že budeme hrát jejich hru. Jinak bychom nebyli ani schopni vstoupit do této budovy. To je zajímavé, můžeme používat struktury tohoto typu, ale ve chvílích útoku jsou nám zapovězeny. Pokud bychom přišli s úmyslem zaútočit, policie by nám v tom přirozeně zkusila zabránit.

Nyní, protože moc se uskutečňuje ve fyzickém prostoru, vztah anarchistů k této věci je důležitý. Povstání je přirozeně individuálním aktem a tak hluboko sami v sobě, v noci, když usínáme, „přemýšlíme“... že konečně věci nejsou tak „špatné“, cítíme se smířeni sami se sebou a usneme. Potom se uvnitř sebe samého, v soukromém prostoru, můžeme pohybovat, jak se nám zlíbí. Pak se ale musíme přesunout do fyzického prostoru sociální reality. Fyzický prostor, když o něm přemýšlíme, se nachází téměř výlučně pod kontrolou moci. Když se v něm pohybuje, neseme v sobě hodnoty povstání, revoluční hodnoty a měříme je v rámci srážky, které se neúčastníme pouze my sami.

Musíme tedy individuálně uchopit významné cíle a ověřit jejich existenci – a tyto cíle existují neustále, jsou všudy přítomné – a přispět k vytvoření takových podmínek, aby lidé, vykořisťováni, na jejichž bedrech se tyto cíle uskutečňují, učinili něco pro jejich zničení.

Věřím, že tento revoluční proces má povstaleckou povahu. Nemá cíle (a to je důležitě) kvantitativní povahy, protože destrukce daného cíle nebo zabránění nějakému projektu nemůže být měřeno kvantitativně. Stává se, že mi někdo řekne: „Ale jakých výsledků jste dosáhli?“ Když se něco stane, lidé si potom ani nepamatují anarchisty. Anarchisty? Kdo jsou tito anarchisté? Nebudou to monarchisté? Ti lidé, kteří by chtěli krále? Lidé nemají dobrou paměť. Záleží ale na tom? Nejsme to my, koho si musí pamatovat, ale jejich vlastní boj, protože ten boj náleží jim. My jsme prostě Možnost v tomto boji. Jsme bonus.

V osvobozené společnosti, kde bylo dosaženo anarchie, by v ideálním případě anarchisté, kteří jsou nezbytní pro sociální boj na všech úrovních, jednoduše sehrávali roli těch, kteří tlačí boj dále a dále, eliminující i ty nejmenší známky moci a stále zdokonalující napětí směrem k anarchii. Anarchisté v každém případě obvykle nepříznivý terén, protože, když boj probíhá dobře, jsou zapomenuti a když boj skončí špatně, jsou obviňováni ze zodpovědnosti, z toho, že k němu přistoupili špatně, nebo učinili chybné závěry. Nemějme tedy žádnou iluzi o kvantitativních výsledcích: jestli boj, vedený z povstaleckého postoje je správný, úspěšný, pak jeho výsledky mohou být užitečné lidem, kteří

jediným cílem bylo zautóčit na základnu a zničit ji. Nezabývaly se celým spektrem problémů, protože pokud by tomu tak bylo, staly by se skupinami syndikalistů, bránících řeckné pracovní místa nebo hledajících práci nebo řešících jiné bezprostřední problémy. Namísto toho bylo jejich jediným cílem zničit základnu.

Druhou jejich vlastností byl permanentní konflikt, tj. ve chvíli, kdy skupiny byly vytvořeny (nebyly to specificky anarchistické skupiny, ale nacházeli se v nich anarchisté). Lidé zahájili konflikt se všemi silami, zapojenými do výstavby základny, aniž by tento konflikt determinoval nebo deklaroval nějaký reprezentativní organizmus nebo anarchisté, kteří zahájili iniciativu. Třetí vlastností byla naprostá autonomie těchto skupin, což znamená, že neudržovaly žádné vztahy s politickými stranami nebo odborovými svazy. Boj proti základně je částečně známý a částečně nikoli. Nevím, jestli je vhodné celý příběh vyprávět právě nyní, takže jsem jej chtěl zmínit jen jako příklad.

Povstalecký anarchismus tedy musí překonat jeden zásadní problém. Musí překročit jistou hranici, jinak nezůstane ničím více, než pouhou ideou sebe sama. To je případ soudruhů, kteří žijí povstání osobní povahy, o kterém jsme se zmínili dříve, o osvícení, produkujícím ideovou sílu, stojící v opozici vůči pouhému tlachání o názorech a vytvářejícím autonomní skupiny, vstupující do vztahu s dalšími soudruhy z jiných míst prostřednictvím neformální struktury, to je stále ještě pouhá část nutné práce. V jisté chvíli se musí rozhodnout, překročit demarkační čáru, podniknout krok, který se nesnadno vrací zpět. Musí také vstoupit do vztahu s lidmi, kteří nejsou anarchisté, ale zabývají se bezprostředním problémem, určitými okolnostmi (jako například zničením základny v Comisu). Ať už tahle myšlenka může být jakkoli fantastická nebo zajímavá, určité to není uskutečňování anarchie. Co by se stalo, kdyby se lidem skutečně podařilo proniknout na základnu a zničit ji? Nevím. Pravděpodobně nic, pravděpodobně všechno! Nevím, nikdo to nemůže vědět. Krása uskutečňování destruktivního činu ale nespočívá v jeho možných důsledcích.

Anarchisté neposkytují záruku na nic z toho, co činí. Zdůrazňují odpovědnost lidí a ne struktury, na základě rozhodnutí a odhodlání jednat. Od této chvíle se cítí jistěji, protože myšlenka spravedlnosti osvícuje jejich činy. Zdůrazňuje odpovědnost jednotlivce i skupiny lidí, jejich sdrůžení a následky, k nimž taková odpovědnost vede. Zde nacházíme anarchistické odhodlání jednat.

Jakmile ale anarchisté jednají společně s dalšími lidmi, musí se rovněž snažit vybudovat organizmy, schopné držet pospolu a vytvářet viditelné následky v boji proti moci. To nikdy nesmíme zapomenout. To je důležité téma k úvaze: že moc se uskutečňuje v čase a prostoru, není ničím abstraktním. Kontrola by nebyla možná, pokud by neexistovaly policejní stanice, pokud by neexistovala vězení. Zákonodárna moc by nebyla možná, pokud by neexistoval parlament,

něco úplně jiného, není to náš život, protože pro něj jsme mimozemšťané a já si ostatně myslím, že ani my bychom je neměli považovat za obyvatele naší planety. To je dělicí čára mezi námi, protože jeho koncepce života je kvantitativní podstata, protože on měří věci v pojmech jako úspěch nebo selhání, ale vždy z kvantitativního hlediska a my je měříme odlišně a o tom bychom měli přemýšlet.

Jakým způsobem má pro nás život odlišný význam, ten, který je kvalitativně odlišný?

Onen přátelský gentleman nás zahrne kritikou a říká: „Ano, anarchisté jsou dobří lidé, ale neefektivní. Čeho v historii vůbec kdy dosáhli? Jaký stát byl někdy anarchistický? Nastolili vůbec někdy vládu bez vlády? Není svobodná, anarchistická společnost, společnost bez vlády, protikladem?“ Toto závaží kritiky, které se na nás valí, je jistě soudržné, protože když se ve skutečnosti blíže zadíváte na místa, kde se anarchisté přiblížili uskutečnění své utopie svobodné společnosti jako ve Španělsku nebo Rusku, pokud se zadíváte pozorně, dojdete k závěru, že tyto konstrukce jsou určitým způsobem náchylné ke kritice. Jednalo se jistě o revoluce, ale nikoli anarchistické revoluce, nebyla to anarchie.

Onen pán pak řekne: „Jste utopisté, vy anarchisté jste snílci, vaše utopie by nikdy nefungovala“ a my musíme odpovědět: „Ano, je pravda, anarchismus je napětí, nikoli realizace, nikoli konkrétní pokus nastolit anarchii zítřka ráno“. Musíme ale být rovněž schopni říci: ale vy, vážený demokratický pane z vlády, která reguluje naše životy, kdo si myslíte, že se můžete dostat do našich hlav a mozků, kdo nám vládnete pomocí názorů, které denně utváříte ve svých novinách, na univerzitách, školách atd. čeho jste vy pane dosáhli? Světa, ve kterém stojí za to žít? Nebo světa smrti, světa, v němž je život pustou a prázdnou záležitostí, zbavenou jakékoli kvality, nemající jakýkoli smysl? Svět, v němž člověk dosáhne určitého věku, začne dostávat penzi a zeptá se sám sebe: co jsem ale dělal celý ten život? Jaký mělo po celá ta léta smysl žít?

Toho jste dosáhli, tím je vaše demokracie, vaše idea lidu. Vládnete lidu, ale co znamená lid? Kdo je lid? Je to možná ta malá, nepřilíš významná část, která volí, chodí k volbám, hlasuje pro vás, nominuje menšinu, která zase nominuje další menšinu, ještě menší než tu první, která nám vládné jménem zákona? Co jsou ale ony zákony, pokud ne výrazy zájmů nepatrné menšiny, specificky zaměřené především na vlastní vyhlídky zbohatnutí a pak opětovné posílení vlastní moci a tak dále?

Vládnete jménem moci, ale odkud pochází tato síla? Z abstraktní koncepce, v jejímž rámci jste uskutečnili strukturu, o které si myslíte že se dá vylepšovat... ale nyní, jakým způsobem byla kdy v dějinách zlepšena? V jakých podmínkách dnes žijeme, pokud to nejsou podmínky smrti, zpošťování všech vlastností? To je kritika, kterou potřebujeme odpovědět stoupencům demokracie. Pokud jsme

my anarchisté utopisté, jsme jimi v rámci napětí směrem ke kvalitě; pokud jsou demokraté utopisté, pak jimi jsou v rámci redukce na kvantitu. A proti redukci, proti odumírání, prožívaného v dimenzi toho, co jim učiní minimální škodu a maximální škodu velkému počtu lidí, kteří jsou vykořisťováni, vůči této ubohé realitě my stavíme svoji utopii, která je přinejmenším utopii kvality, napětím směrem k jiné budoucnosti, takové, která se radikálně odlišuje od toho, čím žijeme dnes.

Všechny poznámky učiněné kýmoli, kdo k vám promlouvá jménem politického realismu, lidmi státu, učiteli (kteří jsou služebníky lidí státu), teoretiky, novináři, všemi těmi intelektuály, procházejícími učebnami, jako je tato a ve svém řečnění hovoří klidnými tolerantními slovy realistického státu že v žádném případě nic jiného není možné a realita je tím, čím je a je nutné přinášet oběti; všechny tyto poznámky jsou podvod. Jsou podvod, protože můžete dělat něco jiného, protože každý z nás je schopen povstat jménem naší zraněné důstojnosti tvář v tvář takovému podvodu. Protože každý z nás si může uvědomit, že jsme byli podvedeni, protože jsme si konečně uvědomili, co se odehrává k naší škodě. V povstání proti tomuto všemu můžeme nejen změnit realitu věcí uvnitř hranic poznatelného, ale rovněž vlastní život a učinit jej hoden žítí. Můžete ráno vstát z postele, posadit se, podívat se do zrcadla a říci si: „Přinejmenším se mi podařilo změnit věci alespoň co se mě týče“ a cítit, že jste člověk, jehož život za něco stojí, nikoli loutka v rukou loutkáře, kterého ani pořádně nevidíte a nemůžete mu plivnout do tváře.

Proto se anarchisté stále vracejí k otázce co je to anarchismus, protože anarchismus není politické hnutí. Nebo vlastně je, ale pouze v jistém ohledu. Skutečnost, že anarchistické hnutí se historicky prezentuje jako politické hnutí neznamená, že tím vyčerpává všechny anarchistický životní potenciál. Anarchismus se nezhmotňuje v anarchistické skupině Cuneo, nebo skupinách v Turíně, Londýně nebo kdekoli jinde. To není anarchismus. Samozřejmě se tam nacházejí anarchisté, nebo bychom měli alespoň mít za to, že se tam nacházejí, soudruzi, kteří individuálně zahájili vlastní povstání, kteří si uvědomili kontext závazků a donucování, ve kterém jsou nuceni žít. Anarchismus je ale nejen vzpoura, je to také napětí, kvalita života, síla, kterou se nám podaří sebrat, schopnost změnit realitu věcí. Anarchismus je celkem tohoto projektu transformace, spojeného s tím, co si uvědomujeme sami v osobě, když provádíme naši osobní změnu. Není to tedy měřitelná skutečnost, která může být proměněna v historii. Není to ani událost, prostě se odehrávající v proudu času, projevující se pomocí jednotlivých teorií, lidí, hnutí a také proč ne, pomocí jasných revolučních činů. Je zde vždy něco více, než součet těchto prvků a něco více drží anarchismus při životě ještě v jiných rovinách.

Potřebujeme tedy neustále udržovat vztah mezi tímto napětím k něčem úplné

Skupinka soudruhů, malá skupina, jednoduše se scházející večer na kus řeči, by nebyla autonomní skupina, ale skupina přátel, kamarádů z hospody, kteří se večer sejdou, aby klábosili o čemkoli. Právě naopak, skupina, setkávající se, aby diskutovala a v průběhu toho se připravuje na činy a jimi přispívá k rozvoji diskusí, které se transformují do dalších diskusí o tom, co je třeba učinit – právě toto je mechanismus autonomní skupiny. Jak tedy může autonomní skupina vstoupit do vzájemného kontaktu s další, kde zatím nezbytně neexistují hlubší vědomosti? Tento kontakt je zajištěn pomocí neformální organizace.

Co je to ale neformální organizace? Mohou existovat neformální vztahy mezi různými autonomními skupinami, vstupujícími do vzájemného kontaktu, aby si vyměňovaly ideje a podnikaly společné akce a následně začne existovat organizace, rozšiřující se po celé zemi, složená z desítek, a proč ne stovek organizací, struktur, skupin neformálního charakteru, založených na diskusi, pravidelné analýze, společné podnikání akcí apod. Organizační logika povstaleckého anarchismu je odlišná od organizací, o nichž jsme se zmínili dříve v souvislosti s anarchosyndikalismem. Organizační formy, na které nyní krátce odkazujeme, směřují k něčemu, co pokračuje dimenzi naší dnešní konference. Takový způsob organizování by ale podle mého názoru zůstal pouze něčím v rámci anarchistického hnutí, pokud by nevstupoval do vztahů za jeho rámcem, pomocí zakládání externích skupin, externích uskupení, rovněž s neformální charakteristikou. Tyto skupiny by se neměly skládat pouze z anarchistů, ale kdokoli, ochoten bojovat za dosažení stanovených cílů, dokonce i těch povstálých na základě okolností, by se mohl podílet, pokud by přistoupil na určité základní podmínky. Především "permanentní konflikt", což znamená skupina, vyznačující se útokem na realitu, v níž se nachází, aniž by čekal na pokyny odkudkoli. Pak charakteristika "autonomnosti", což znamená nezáviset nebo nemít žádné vztahy s jakýmkoli politickým stranami nebo odborovými organizacemi. Nakonec, charakteristika stavět se k problémům přímo a nevytvářet platformy různých požadavků, které by se nevyhnutelně proměnily na byrokratickou strukturu politické ministryne nebo malého alternativního odborového svazu. Shrnutí těchto myšlenek se může zdát spíše abstraktní a právě proto ještě předtím, než skončím, bych chtěl uvést jeden příklad, protože některé tyto věci se lépe chápou v praxi.

Teoretický model tohoto druhu byl použit v rámci pokusu zabránit výstavbě americké raketové základny v Comisu na počátku 80. let. Anarchisté, kteří do věci zasáhli, dva roky budovali "samosprávné ligy". Tyto samosprávné ligy byly právě ony ne-anarchistické skupiny, které působily v oblasti, s jedinečným cílem zabránit výstavbě základny pomocí zničení celého projektu během jeho uskutečňování.

Ligy byly autonomními skupinami, charakterizovanými skutečností, že jejich

Vše zmíněné je realitou, ke které se přibližujeme. Nikoli proto, že po ní toužíme, nikoli proto, že bychom nacházeli zálibu v násilí, krvi, destrukci, občanské válce, smrti, nebo barbarství. Není tomu tak, důvodem je skutečnost, že to je jediná průchozí cesta, je to cesta transformace, jejíž nezbytnost si vynutili ti, kteří nám vládnou a mají ve svých rukou moc. Právě oni se vydali na tuto cestu. Nemůžeme tuto skutečnost změnit jednoduše jedním lehkomyšlným gestem nebo představou. V rámci minulé hypotézy, kde existovala silná pracující třída, jsme se mohli obelhávat o přechodu a organizovat se podle toho. Například organizační koncepce anarchosyndikalismu měla představu silného syndikalistického hnutí, pronikajícího pracující třídou a organizujícího téměř její celek a nakonec vyvolávajícího vyvlastnění a přechod k nové společnosti. Tento kolektivní subjekt, který byl pravděpodobně mytický již od samého počátku, dnes již neexistuje ani ve své mytické verzi, takže má vůbec nějaký smysl budovat syndikalistické hnutí revolučního typu? Jaký smysl má být v anarchosyndikalistickém hnutí? Vůbec žádný.

Boj tedy musí začít jinde, s jinými idejemi a metodami. Proto už asi patnáct let rozvíjíme kritiku syndikalismu a anarchosyndikalismu. Proto jsme zde a označujeme se za povstalecké anarchisty. Není to z důvodu, že bychom si mysleli, že řešením jsou barikády – protože barikády by mohly být jen tragickým následkem výběru, který není náš vlastní – ale jsme povstanci, protože si myslíme, že anarchistická akce bude nevyhnutelně čelit mimořádně závažným problémům. Anarchismus netouží po těchto problémech, ony jsou vnuceny realitou, kterou vybudovali ti, kteří mají moc a nemůžeme se jich zbavit prostě tím, že bychom je ignorovali.

Anarchistická organizace, která se vztahuje k budoucnosti, tedy musí být agilní. Nemůže se zatěžovat s charakteristikami a kvantitativní zátěží minulých struktur, nemůže se prezentovat v podobě syntézy jako organizace minulosti, kde anarchistická struktura tvrdila, že shrnuje realitu v "pracovních skupinách", zabývajících se nejrůznějšími problémy a činnými rozhodnutí na periodických sjezdech na základě tezí, jdoucích do 19. století. Všechno toto již náleží minulosti, nikoli proto, že nastalo nové století, ale protože se změnila realita.

Proto zde tvrdíme, že existuje potřeba vytvoření malých skupin, založených na základě souvztažnosti, dokonce i malických skupin, složených z několika málo soudruhů, kteří se vzájemně znají a prohlubují tuto znalost, protože nemůžeme existovat souvztažnost, aniž by jeden znal druhého. Poznat vztahy a blízkost k jinému člověku je možné pouze pokud se zabýváme prvky, určující vzájemné rozdíly, tým, že spolu jsme. Ve vztahu k prvním bodům dnešního večera, pokud si pamatujete, nemůže existovat žádné zabývání se myšlenkami, pokud zároveň neexistuje praxe vyvolávání akcí. Existuje tedy neustálý reciproční proces rozebírání idejí a podnikání akcí.

jinému, nemyslitelnému, nevyslovitelnému, dimenzi, kterou si musíme uvědomit, aniž bychom příliš dobře věděli jak a denní zkušeností věcí, které můžeme dělat a děláme. Přesný vztah změny, transformace.

První příklad, který nám vyvstává na mysli v souvislosti s touto otázkou je další protikladný prvek. Pomyslete na koncept, stojící za prohlášením „jsou zde problémy, které musíme vyřešit“. Je to klasická fráze. Všichni máme problémy, které musíme vyřešit. Život sám je problém, který musí být vyřešen. Žít je problém, naše sociální podmínky, nutnost prorazit kruh, který nás omezuje, právo na prosté pokračování každý další den. Toto všechno považujeme za problém.

Struktury, které nás utlačují (myslím, že mnoho z dnes přítomných jsou studenti) trvají na tom, že problémy mohou být vyřešeny a že je ony vyřeší za nás. Používají navíc příklady problémů, které jsou vyřešeny pomocí geometrie, matematiky apod. Takový druh problémů, matematické problémy předkládané jako řešitelné, jsou falešné problémy, nejsou ve skutečnosti vyřešeny vůbec. Odpovědi na ně jsou prostě opakováním stejného problému v jiné formě, technickými výrazy, tautologií. Něco je řečeno a odpověď je to samé řečeno jinak. Problém tedy není vůbec vyřešen, je pouze zopakován.

Když hovoříme o řešení problémů, týkajících se životů všech z nás, naši dennodenní existence, mluvíme o otázkách takové složitosti, že nemožno být omezeni na jednoduché nové vyjádření samotného problému. Vezměte si například „problém policie“. Existence policie představuje problém pro mnoho z nás. Není pochyb, že policista je nástrojem represe, nasazované státem, abychom nedělali jisté věci. Jak tedy vyřešíte takový problém? Může být problém policie vyřešen? Sama otázka se odhaluje jako absurdní. Neexistuje nic jako řešení problému policie. Z demokratického pohledu by ale bylo možné vyřešit některé jeho aspekty pomocí demokratizace jistých struktur, změny přístupu policistů apod. Pomyslet si, že by to mohlo být řešení problému kontroly a represe by bylo stejně hloupé jako nelogické. Ve skutečnosti to není nic více, než regulace represe v souladu se zájmy moci, Státu. Pokud je dnes demokratický politik užitečný, pak tedy v rámci mnohem méně demokratické struktury kontroly a zde se nalézá velké nedorozumění. Proč? Represe může být užitečná v budoucnosti stejně jako byla v minulosti a okrajové menšiny, které si myslí něco jiného, by byly vyloučeny nebo eliminovány.

Když řeknu policie, mám tím na mysli jakoukoli represivní strukturu od vojenské policie až k justici, všechny projevy státu, sloužící ovládnutí a represe. Jak vidíte, sociální problémy nemožno být vyřešeny. Podvod, provozovaný demokratickými strukturami spočívá právě z jejich nároku na řešení takových problémů. Tento podvod ukazuje jak demokratická politika není založena na realitě, ani na nejmenší představitelné správnosti. Všechno je svázáno s implikací, že věci

mohou být vylepšeny, včas vyřešeny a napraveny. Síla moci spočívá právě na této myšlence nápravy věcí a právě na tomto vylepšování spočívá moc a její přetrvávání ve střednědobém i dlouhodobém horizontu. Mocenské vztahy se mění jak čekáme na to, co bylo přislíbeno že přijde, ale nikdy k tomu nedojde. Tato zlepšení se nikdy nezahojí. Moc se v průběhu historie mění a transformuje, ale stále zůstává stejná. Hrstka lidí, menšina privilegovaných, držících páky moci, se stará pouze o svoje zájmy a zabezpečení podmínek navlády kohokoli, kdo se nachází nahoře.

Nyní, jaké nástroje máme, abychom bojovali s tímto stavem věcí? Chtějí nás ovládat? Odmítneme tedy nadvládu. Samozřejmě že tak můžeme učinit. Nepochybně tak činíme a snažíme se minimalizovat její dopad. Odmítnout nadvládu v sociálním kontextu je platné pouze do určité úrovně. Můžeme obejít některé její aspekty, křičet, když obdivujeme nefer úder, ale jsou zde zřetelně jisté oblasti moci, kde se pravidla nazývají zákony, tabulky označují zakázaná území a muži zvaní policie nám brání ve vstupu. Není pochyb, zkuste se dostat do parlamentu a uvidíte. Nevím. Za jisté hranice není možné jen tak zajít, jistým kontrolám se nevyhnete.

Co tedy činíme, abychom se postavili takovému stavu věcí? Jednoduše sníme? Mít myšlenku svobody, která navíc musí být obezřetně formulována, protože nemůže říci: „svoboda, kterou chtějí anarchisté je prostě omezení nadvlády“. V takovém případě bychom stáli před problémem: „Kde ale končí omezení nadvlády?“ Možná na nějaké minimální úrovni? Například, stal by se stát pro anarchisty legitimní, pokud by se namísto utlačovatelského státu dneška stal dejme tomu ideálním minimálním státem liberálů? Ne, jistě ne. Není to tedy způsob našeho myšlení. Není to otázka snahy omezit nadvládu, ale zrušit nadvládu jako takovou. Nechceme jen více svobody. Více svobody se dostává otroku, když mu trochu povolí řetěz. My jsme pro odstranění řetězu, takže jsme pro svobodu, nikoli jen více svobody. Svoboda znamená absence jakýchkoli řetězů, absence omezení a všechno, odvíjející se z těchto slov.

Svoboda je obtížný, neznámý koncept, bolestný, ale pojmám jako něco krásného, sladkého, spočívajícího. Podobě jako sen tak vzdálený, že nám přivolává příjemné pocity, podobně jako všechny věci, příliš vzdálené, zakládají naději a víru. Jinými slovy tyto nedostupné věci, zdánlivě řešící dnešní problémy je ve skutečnosti neřeší, ale prostě zatemňují, proměňují, zabírají nám, abychom zřetelně viděli všechny dnešní bědy. Dobrá, jednoho dne budeme svobodní. V pořádku, věci se mají špatně, ale v uvnitř této špatnosti je podzemní síla, neosobní řád na nás nezávislý, který pracuje místo nás a postupně změní útrpné podmínky, ve kterých žijeme a převede nás do svobodné dimenze, kde budeme žít svobodně až dokud nezavonec a pohádka nebude konec. Ne, to není svoboda, to je podvod, tragicky připomínající starou myšlenku Boha, která nám často

společnosti, kde dosud stála poté, co ho devalifikovali. V minulosti pracující nesli drtivou většinu vykořisťování. Právě proto úvahy šly tím směrem, že tato sociální postava nezbytně dá povstat revoluci. Postaći vzpomenout si na marxistickou analýzu. Marxův Kapitál se věnuje „osvobození“ pracujícího. Když Marx hovoří o člověku, má tím na mysli pracujícího. V jeho analýze směnné hodnoty, hovoří o pracovním tempu, ve své analýze odcizení hovoří o práci. Neexistuje nic, co by se neřítalo práce. Pracující byl ústřední pro tehdejší marxistickou analýzu, když byla rozvíjena. Pracující třída byla nahlížena jako střed společenské struktury.

Anarchisté se pomocí odlišné analýzy rovněž přiblížili úvaze, že pracující stojí ve středu společenského světa. Vzpomeňte si na anarchosyndikalistickou analýzu. Pro anarchosyndikalisty to znamenalo dovést koncepci odborového boje do nejkrajnějších důsledků, osvobodit ji od omezené perspektivy odborového vyjednávání a rozvinout až k uskutečnění revoluce pomocí generální stávky. Podle anarchosyndikalistů by tedy společností budoucnosti, osvobozená anarchistická společnost, nebyla ničím, než současnou společností, osvobozenou od moci, ale s těmi samými produktivními strukturami, které už nebudou v rukou kapitalistů, ale kolektivů, které je budou společně spravovat.

Tato koncepce je dnes absolutně neschůdná z mnoha důvodů. Především kvůli technologické transformaci, která znemožnila jednoduchý přechod ze současné společnosti do budoucí, ve které toužíme žít. Přímý přechod je nemožný z toho jednoduchého důvodu, že například není možné používat současnou informační technologii v osvobozené formě, svobodným způsobem. Nové technologie a počítačové aplikace se neomezují na prosté modifikace výrobních nástrojů, ale proměnily podobu dalších technologií. Továrna například už není jednoduše minulá struktura, ke které byla přidána počítačová technologie, ale stala se komputerovanou továrnou, zcela odlišnou. Maje toto na mysli, můžeme se zmínit o těchto koncepcích jen obecně, protože by si vyžádalo dlouhý čas probrat je odpovídajícím způsobem. Musíme tedy rozpoznat, že není možné používat zmíněné dědictví. Tento přechod je paralelní s koncem mýtu o ústředním postavení pracující třídy.

Nyní, v situaci, kdy se pracující třída prakticky dezintegrovala, možnost vyvlastnění výrobních prostředků již neexistuje. Jaký je tedy závěr? Jediným možným závěrem je to, že tento soubor nástrojů vykořisťování, stojící před námi, musí být zničen. Jedinou možnou věcí je profit dramatickou realitou destrukce. Pokud revoluce, kterou si představujeme, ale o které nemůžeme nic prohlásit s jistotou, někdy nastane, potom to nebude revoluce minulosti, na kterou se pohlíželo jako jedinou událost, která se může odehrát během jednoho dne nebo pěkného večera, ale bude to dlouhá, tragická krvavá záležitost, která by se mohla odehrát prostřednictvím nepředstavitelně násilného a tragického procesu.

vlastností zaujímají schopnosti, které neexistovaly a byly v minulosti dokonce nepředstavitelné jako flexibilita, přizpůsobivost, tolerance a schopnost týmové práce apod.

Velké produkční jednotky založené na výrobních pásech například používají roboty nebo jsou vybudovány na koncepci ostrovů, malých skupin, pracujících společně, které se vzájemně znají a kontrolují. Tento druh mentality naleznete nejen v továrně. Není to jen "nový dělník", kterého budují, ale "nový člověk", flexibilní osoba s nevyšokými ideály, spíše nezřetelnými touhami, viditelné sníženou kulturní úroveň, ochabými vyjadřovacími schopnostmi, která čte standardní produkty, má omezenou schopnost myslet a značnou schopnost činit rychlá rozhodnutí ano nebo ne. Ví jak si vybrat mezi dvěma možnostmi, žlutým nebo červeným knoflíkem, černým nebo bílým knoflíkem. Takový druh mentality budují. Kde ho budují? Ve škole a také v každodenním životě. Co budou dělat s takovou osobou? Použijí ji k provedení všech změn nezbytných pro restrukuralizaci kapitálu. Bude užitečná pro lepší správu podmínek a vztahů kapitalismu zítřka. Jaké budou tyto vztahy? Budou založeny na rychlejší a rychlejší změně, výzvách na uspokojení neexistujících tužeb, které jsou řízené a předurčované malými skupinami, které se stávají stále početnější. Tato nová osoba je přesným protikladem toho, co jsme schopni si představit nebo po čem toužit: protikladem kvality, tvořivosti, protikladem skutečné touhy, radosti ze života; protikladem všeho zmíněného. Jak tedy můžeme bojovat proti uskutečňování tohoto technologického člověka? Máme čekat až přijde den, velký den, kdy převrátíme svět vzhůru nohama? Čekat na to, čemu anarchisté minulého století říkali "velký svátek"? Velký večer velkého dne "le grand jour"? - v němž síly, které si nikdo neumí představit, by se nakonec prosadily a explodovaly do sociálního konfliktu, na který všichni čekáme a nazýváme jej "revoluce"? Vše se tedy promění a nastane dokonale svět radosti? To je chiliastická myšlenka. Dnes, když se blížíme konci milénia, by se mohla znovu uchytit. Podmínky se ale změnily. Není to realita, nás nezajímá tohle očekávání. Zajímá nás jiný druh intervence, skromnější, ale takový, který je schopný něčeho dosáhnout. Jako anarchisté máme nutkání něco činit. Vyzývá nás vlastní individuální odpovědnost a to, co jsme řekli výše. Od okamžiku, kdy tato myšlenka probleskne naší myslí, nikoli přímo myšlenka anarchie, ale spravedlnosti a svobody, když tyto myšlenky osvíťí naši mysl a prohlédneme podvod před našima očima - který dnes více než kdy jindy můžeme definovat jako demokratický podvod - co můžeme jiného dělat? Musíme se pustit do práce a toto rozhodnutí znamená zorganizovat se. Znamená to vytvořit podmínky pro vzájemné vztahy mezi anarchisty, podmínky, které musí být jiné, než ty, pocházející z minulosti.

Realita se změnila. Jak jsem řekl dříve, oni budují nového člověka, de-kvalifikovaného člověka a budují ho proto, aby vybudovali de-kvalifikovanou společnost. Odstranili postavu pracujícího ze středu koncepce politické

pomáhala a stále pomáhá mnoha lidem v utrpení, protože si říkají „dobrá tedy, dnes trpíme, ale v posmrtném životě nám bude lépe“. Ve skutečnosti jak říkají evangelia budou poslední prvními, což je pro poslední lidi dneška povzbudivé, protože se vidí jako první lidé zítřka.

Pokud bychom brali takovou myšlenku svobody jako reálnou, nečinili bychom více, než chlácholili dnešní trpící a ošetřovali jejich sociální rány zcela stejným způsobem, jakým kněz léčí chudáky, naslouchající jeho kázání a namlouvají si, že království boží je vysvobodí z jejich bolesti. Anarchisté nemohou takto přemýšlet: svoboda je destruktivní koncepce, zahrnující absolutní eliminaci všech omezení. Svoboda je myšlenka, kterou musíme chovat ve svých srdcích, ale zároveň potřebujeme porozumět že pokud po ní toužíme, musíme být připraveni postavit se všem rizikům, které zahrnuje destrukce zavedeného řádu, v němž žijeme. Svoboda není koncepcí, která by nás měla uchlácholit v naději že zlepšení se rozvinou nezávisle na naší reálné schopnosti zasáhnout do věci.

Abychom porozuměli takovým koncepcím a uvědomili si rizika, která přijmete, pokud se přidržíte takových nebezpečných koncepcí, musíme být schopni zformovat tuto myšlenku v sobě samých. V této věci rovněž existuje značné zmatení. Obvykle je cokoli, co projde naší myslí, považováno za ideu. Člověk řekne, že má ideu a pak se snaží porozumět, co to znamená. To je karteziánská koncepce ideje, stojící proti platonské koncepcí, představující abstrakci, o které nemá vůbec smysl se zmiňovat. Stále se ale nejedná o to, co máme na mysli, když vyslovíme pojem idea. Idea je výchozím bodem, prvkem síly, schopným proměnit život. Je to koncepce obtěžkaná hodnotou, která se stává koncepcí síly, něčeho, schopného vyvoje a změnit naše vztahy s druhými. Co je ale zdrojem, ze kterého vyvěrají prvky, umožňující zformování takových idejí? Školy, univerzity, noviny, knihy, učitelé, specialisté, televize a tak dále? Co k nám dosahuje z těchto nástrojů informace a kulturního zpracovávání? Splývá na nás v kaskádách značné nashromáždění informací, vaří se v nás jak v kotli a nutí nás produkovat názory. Tíhneme k tomu nemít ideje, ale názory.

To je onen tragický závěr. Co je to názor? Je to zploštěná idea, myšlenka, která byla zestejněna, aby se stala přijatelnou pro co největší počet lidí. Názory jsou zmasovělé ideje. Pro moc je důležité, aby tyto názory byly udržovány, protože pomocí názorů, kontroly názorů, jsou dosahovány žádoucí výsledky a nezapomeňme také na mechanismy propagandy a volební procedury, to vše s pomocí médií. Utváření nové mocenské elity nevyhází z idejí, ale názorů.

Co tedy znamená postavit se proti vytváření názorů? Znamená to získávat více informací? Znamená to stavět kontra-informování proti informování? To je nemožné, protože at' už se na věc zadíváte z jakékoli strany, není možné proti obrovskému množství informací, kterými jsme dennodenně bombardováni, postavit kontra-informování, schopné „sthrávat masku“ prostřednictvím procesu

rozpracování skrytých kauz, reality, zakryté vším tímto informačním žvaněním. Ne, nemůžeme pracovat v tomto směru. Kdykoli se o to pokusíme, uvědomíme si, že je to nesmyslné, že nejsme schopni přesvědčit lidi.

Proto anarchisté o problému propagandy vždy uvažovali kriticky. Ano, přirozeně, jak můžete vidět i zde, pult, dobře zásobený tiskovinami, je k vidění na všech setkáních nebo konferencích tohoto druhu. Vždy máme svoje brožury a knihy. Jsme zavazleni dokumenty a vydávání takových publikací nám jde velmi dobře. To ale není jediný druh práce, který potřebujeme odvádět a v žádném případě neobsahuje prvky kontra-informování a pokud ano, je to pouhá náhoda. Tato práce je nebo by měla být zaměřena zásadně na budování ideje nebo spíše souboru myšlenek v popředí, souboru silných myšlenek.

Dejme jeden příklad. Během posledních tří nebo čtyř let se v tisku rozvíjela aféra, popisovaná hroznými termíny jako "tangentopoly" nebo "(akce) čisté ruce" (trestní stíhání, během nichž bylo mnoho politiků odsouzeno za přijímání úplatků od kapitalistů výměnou za kontrakty na veřejné zakázky) a tak dále. Co tato operace vyvolala v lidské mysli? Vybudovala názor, že zákon je schopen vyřešit tyto věci, odsoudit politiky, změnit panující podmínky a odsunout nás od starých pořádků, typických pro První italskou republiku směrem k novému řádu Druhé republiky. Tento názor, tento proces, je zřetelně velice užitečný. Umožnil například vznik "nové" mocenské elity, která zaujala místo té staré. Zcela nově, ale v jistými vlastnostmi a smutnými opakováními starých zvyků a osobních vzez. Tímto způsobem pracuje utváření názorů.

Uvažte nyní srovnání tohoto procesu vytváření názorů, který sám o sobě poskytuje mocí značnou výhodu, s vytvářením myšlenkové síly, která by mohla představovat hlubokou analýzu koncepce spravedlnosti. Rozdíl je propastný. Co je ale správné? Pro mnoho lidí bylo například jisté správné a my jsme to rovněž pokládali za správné, aby bývalý vůdce socialistické strany Craxi zůstal v domácím vězení ve své vile v Tunisku. Celá věc byla mimořádně zábavná, dokonce jsme se rozesmáli, cítili jsme se dobře, protože je úplně skvělé, když jsou prasata takové úrovně vyřachována ze hry. Co je ale skutečná spravedlnost? Andreotti má problém. Zdá se že se si s Rimou (mafiašský kápo) vyměnili bratrský polibek.

Takovým zprávám se jistě pousmějeme, bude nám lépe, protože prase jako Andreotti je odporný už jen fyzicky, stačí ho vidět v televizi. Co ale s onou myšlenkou spravedlnosti? Soudci, stíhající Di Pietra a Borrelliho, mají zástupy fanoušků. Do tohoto procesu uniformování názoru byly zataženy miliony lidí.

Je koncepce spravedlnosti, o které přemítáme, od této odlišná? K čemu by měla vést? Měla by nás vést k poznání, že jestli jsou odpovědní Craxi nebo Andreotti, pak jsou lidé jako Di Pietro a Borrelli odpovědní stejnou měrou. Ti první jsou politici, ti druhí soudci. Koncepce spravedlnosti znamená narysovat dělící čáru mezi ty, kteří podporují a brání moc a ty, kteří jsou proti ní. Pokud je

samotná existence moci nespravedlivá a pokud všechny pokusy, z nichž jsme některé právě spatřili, odhalují samy sebe jako sebe-ospravedlňující podvod, potom jakýkoli člověk moci, ať už je více či méně demokratický, vždy stojí na špatné straně spravedlnosti, ať už činí cokoli.

Vystavět takovou koncepci spravedlnosti přirozeně znamená vytvořit myšlenku, kterou nenaleznete v novinách a která se nedostala do tříd a univerzitních učeben, která se nemůže stát součástí názoru nebo přivést lidi k volbám. Taková idea ve skutečnosti vede k vnitřnímu konfliktu, protože před soudem vlastního svědomí se každý ptá: "Jak se ale já se svoji myšlenkou sociální spravedlnosti stavím k tomu, co Di Pietro považuje za dobré? Nenechal jsem se také unést, nejsem rovněž nástrojem tvorby názorů, součástí velkého procesu udržování moci a nejsem nejen jejich otrok, ale také spoluvínik?"

Konečně jsme na místě. Dostali jsme se k naší vlastní odpovědnosti. Jestliže je pravda, že pro anarchisty neexistuje rozdíl mezi teorií a praxí, potom jakmile se v nás zažehne myšlenka sociální spravedlnosti a osvíti náš mozek byt' po zlomek vteřiny, už nikdy nebude schopná úplně vyhasnout. Ať už si potom myslíme co chceme, cítíme se vinni, cítíme se být spoluvíniky, komplici procesu diskriminace, útlatku, genocidy a smrti, procesu, od kterého již nikdy nebudeme schopni cítit odstup. Jak bychom se vůbec jinak mohli definovat jako revolucionáři a anarchisté? Jakou svobodu bychom podporovali, pokud bychom propůjčili svoji spoluúčast vrahům u moci?

Vidíte jak odlišná a kritická je situace pro ty, kterým se pomocí hluboké analýzy reality nebo prosté náhody či nehody stane, že myšlenka tak čistá jako myšlenka spravedlnosti probleskne jejich mozkem? Existuje mnoho takových myšlenek. Například myšlenka svobody je podobná. Kdokoli kdo přemýšlí o tom, co je svoboda byt' chvíli, už se nikdy nebude moci spokojit se snahou jen o trochu rozšířit svobodu za podmínek, ve kterých žije. Od této chvíle se bude cítit vinen a bude se snažit ulevit svému smyslu pro utrpení. Bude se strachovat že činil špatně, když dosud nic nedělal a od této chvíle pocítí úplnou proměnu života.

Co stát v podstatě očekává od vytváření názorů? Co chce moc? Samozřejmě chce vytvořit masový názor, protože od něj mohou odvinout jisté operace jako například volby, vytváření mocenských skupin apod. To ale není vše co chce. Chce náš konsenzus. Chce náš souhlas. Konsenzus je získáván pomocí jasných nástrojů, zvláště majících kulturní povahu. Škola je například prostorem, v němž se vytváří konsenzus a je budována budoucí intelektuální – a nejen intelektuální – pracovní síla.

Dnešní kapitalismus vyžaduje odlišný druh člověka, než kterého chtěl v minulosti. Až do nedávné doby existovala potřeba lidí s profesionálními schopnostmi, hrdostí na své schopnosti a speciální kvalifikací. Dnes je situace úplně jiná. Svět práce si vyžaduje velice skromnou úroveň kvalifikace, zatímco místo starých